

УДК 378:364

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.12>**Вікторія СТЕПАНЕНКО**

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки, просп. Воли, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-5793-3069

Бібліографічний опис статті: Степаненко, В. (2023). Профілактика ВІЛ серед споживачів ін'єкційних наркотиків. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 93–100, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.12>

ПРОФІЛАКТИКА ВІЛ СЕРЕД СПОЖИВАЧІВ ІН'ЄКЦІЙНИХ НАРКОТИКІВ

У статті споживачі ін'єкційних наркотиків / люди, які вживають наркотики ін'єкційно, розглядаються як група підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ. Профілактику ВІЛ серед споживачів ін'єкційних наркотиків представлено як комплекс заходів, спрямованих на стримування поширення ВІЛ, розвиток формування та підтримку у них соціальних навичок. Зазначено, що у зв'язку з війною інструменти подолання ВІЛ-епідемії зазнали ушкоджень, що загрожує життю і здоров'ю представників уразливих груп населення. Звернено увагу, що у зв'язку з активністю бойових дій, тимчасовою втратою адміністративного контролю над частиною території України, міграцією, постійним руйнуванням інфраструктури, відсутня можливість отримання повної інформації про рівень ураження населення, спостерігаються ускладнення логістики надання послуг із профілактики ВІЛ серед груп підвищеного ризику щодо інфікування. Окреслено перспективні напрями профілактики ВІЛ серед споживачів ін'єкційних наркотиків, зокрема реалізація міжнародних соціальних проєктів в контексті співпраці громадських об'єднань, неурядових та державних організацій, спрямованості їх діяльності на збереження життя і здоров'я людей, які живуть з ВІЛ, та представників уразливих груп, поновлення надання їм послуг, відновлення інфраструктури. Зазначено види заходів, які можуть бути реалізовані в процесі надання профілактичних послуг людям, які вживають наркотики ін'єкційно: обмін/видача шприців; замісна підтримувальна терапія; тестування на ВІЛ та консультивання; профілактика і лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом, видача презервативів, адресна інформація, навчання і комунікація для людей, які вживають наркотики ін'єкційно, та їхніх сексуальних партнерів, профілактика, вакцинація, діагностика та лікування вірусних гепатитів, туберкульозу тощо. Висвітлено принципи організації і стратегії профілактики ВІЛ серед споживачів ін'єкційних наркотиків. Звернено увагу на наслідки вживання опіоїдів ін'єкційно, потребу надання інтегрованих послуг у таких випадках щодо скорочення вживання ПАР, попередження подальшої передачі інфекції, що передаються через кров, залучення до надання послуг із профілактики різних фахівців тощо.

Ключові слова: профілактика, ВІЛ, споживач ін'єкційних наркотиків / людина, яка вживає наркотики ін'єкційно, соціальний працівник, залежність від ПАР, програма зменшення шкоди, замісна підтримувальна терапія.

Viktorii STEPANENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Social Work and Higher School Pedagogy Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-5793-3069

To cite this article: Stepanenko, V. (2023). Profilaktyka VIL sered spozhyvachiv iniektiinykh narkotykyv [HIV prevention among injection drug users]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 93–100, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.12>

HIV PREVENTION AMONG INJECTION DRUG USERS

In the article, injection drug users / people who use drugs by injection are considered as a group of increased risk for HIV infection. HIV prevention among injecting drug users is presented as a set of measures aimed at curbing the spread of HIV, developing the formation and support of their social skills. It was noted that in connection with the war, the tools for overcoming the HIV epidemic were damaged, which threatens the life and health of representatives of vulnerable population groups. In particular, in connection with the activity of hostilities, the temporary loss of administrative control over part of the territory of Ukraine, migration, the permanent destruction of infrastructure, there is no possibility of obtaining complete information about the level of damage to the population, there are complications in the logistics

of providing HIV prevention services among groups at increased risk of infection. Prospective directions for HIV prevention among injecting drug users are outlined, in particular, the implementation of international social projects in the context of the cooperation of public associations, non-governmental and state organizations, the focus of their activities on preserving the life and health of people living with HIV and representatives of vulnerable groups, renewal of services to them, restoration of infrastructure. The types of measures that can be implemented in the process of providing preventive services to people who use drugs by injection are indicated: exchange/issuance of syringes; replacement maintenance therapy; HIV testing and counseling; prevention and treatment of sexually transmitted infections, condom distribution, address information, education and communication for people who use drugs by injection and their sexual partners, prevention, vaccination, diagnosis and treatment of viral hepatitis, tuberculosis, etc. The principles of organization and strategies of HIV prevention among injecting drug users are indicated. Attention was paid to the consequences of the use of opioids by injection, the need to provide integrated services in such cases in order to reduce the use of surfactants, prevent the further transmission of blood-borne infections, involve various specialists in the provision of preventive services, etc.

Key words: *prevention, HIV, injecting drug user / person who uses drugs by injection, social worker, drug addiction, harm reduction program, substitution maintenance therapy.*

Актуальність проблеми. За офіційними даними Центру громадського здоров'я МОЗ України у 2021 р. оціночна чисельність людей, які живуть з ВІЛ (ЛЖВ), в Україні склала 245 000 осіб (Оціночна чисельність ЛЖВ, 2021), серед них споживачами ін'єкційних наркотиків (СІН) є 65 257 осіб (Люди, які живуть з ВІЛ, 2021). Діагностика, забезпечення доступу до лікування, масштабні профілактичні програмами, реалізовані спільними зусиллями держави, громадського сектора, за підтримки міжнародних партнерів, дозволили порівняно з 1999 р. зменшити кількість інфікувань ВІЛ на рік у 5 разів, щорічну кількість смертей внаслідок СНІДу за останні 15 років – у 5,5 разів (ВІЛ-інфекція в Україні, 2023).

Однак через війну в Україні збільшився ризик поширення ВІЛ-інфекції, зокрема через сексуальне насильство, більшу кількість оперативних втручань, травм, у т. ч. ушкоджень серед фахівців, які здійснюють професійну діяльність як на полі бою, так і на робочому місці (поранення гострими інструментами, зброєю, забруднення кров'ю чи іншими потенційно небезпечними біологічними рідинами тощо) (Постконтактна профілактика, 2023). Статистичні дані свідчать, що в Україні від початку року та станом на 01 жовтня 2023 р. зареєстровано 2 464 випадки захворювання на СНІД (6,0 на 100 000 населення), що на 13% більше показника аналогічного періоду у 2022 р. Загальна кількість ЛЖВ, які перебували у закладах охорони здоров'я під медичним наглядом (станом на 01 жовтня 2023 р.) склала 158 803 осіб (387,3 на 100 000 населення). Серед шляхів інфікування ВІЛ на інфікування внаслідок ін'єкційного вживання наркотичних речовин припадає 25,5%.

Слід також зазначити, що негативні наслідки війни, пов'язані з активністю бойових дій, тимчасовою втратою адміністративного контролю над частиною території України, руйнуванням інфраструктури, міграцією, унеможливають отримання повної інформації про рівень ураження всього населення. Крім того, в умовах воєнного стану ускладнилася логістика надання послуг із профілактики, тестування, лікування від ВІЛ-інфекції, моніторингу перебігу ВІЛ/СНІДу серед ЛЖВ, СІН (Епідемічна ситуація з ВІЛ-інфекції в Україні, 2023).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Державній стратегії у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам на період до 2030 року одним із шляхів досягнення мети подолання епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу як глобальної загрози громадському здоров'ю та благополуччю населення є створення та функціонування ефективних, інноваційних, гнучких систем надання якісних і доступних послуг профілактики. Також передбачено завдання, яке стосується забезпечення доступу представникам ключових груп населення, зокрема СІН, до програм зменшення шкоди та лікування наркозалежності (Про схвалення Державної стратегії у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам на період до 2030 року, 2019).

У джерелах наукової літератури спостерігаємо наявність праць, у яких розкрито напрями, форми і методи роботи зі СІН, зокрема спеціфіку діяльності служб «Довіра», здійснення ними профілактичної та консультативної роботи з відповідною категорією клієнтів (Явкіна, 2020); висвітлено проблему профілактики ВІЛ/СНІДу серед молоді, проаналізовано діяльність і повноваження урядових структур, відпові-

дальних за здійснення молодіжної політики у сфері протидії епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні (Семигіна, 2010); розкрито питання профілактики ВІЛ/СНІДу та зменшенні шкоди серед споживачів ін'єкційних наркотиків та їхніх сексуальних партнерів (Aggleton, Jenkins, & Malcolm 2005). Також є дослідження, які стосуються вивчення стану епідемії ВІЛ/СНІДу, аналізу заходів протидії в Україні (Левчук, 2006; Балакірева & Бондар, 2012; Щербінська, Люльчук, Бабій, Кирпичова, Гетьман, Гриценко & Молчанець, 2018) та окремих областях нашої держави (Балакірева, Бочкова, Гінзбург, Гриценко & Давиденко, 2008; Кручаниця, Миронюк & Слабкий, 2018); виявлення особливостей патоморфозу, перебігу та частоти виникнення ВІЛ-асоційованих захворювань у ВІЛ-позитивних осіб на фоні ін'єкційної наркоманії (Туркевич, Поспішіль, Рібун & Сидоренко, 2019); протидії ВІЛ/СНІДу в установах кримінально-виконавчої системи, організації роботи з особливими категоріями засуджених (ВІЛ/СНІД та права людини у пенітенціарній системі, 2011); прав ЛЖВ в Україні і світі (Скурбаті, 2008; Csete, 2004; Parra-Barrera, Sánchez-Fuentes, Moyano & Granados, 2022; UNDP, 2013; Dingake, 2018).

Незважаючи на розгляд державою проблеми профілактики ВІЛ на глобальному рівні, наявність наукових доробок з означеної тематики із різних галузей знань, питання профілактики ВІЛ серед СІН є актуальним, малодослідженим і потребує пошуку оптимальних шляхів надання відповідних послуг.

Мета дослідження – визначити специфіку і зміст профілактики ВІЛ серед СІН як групи підвищеного ризику щодо інфікування.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні затверджено вимоги щодо організації та забезпечення надання послуг з профілактики ВІЛ серед представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, зокрема людей, які вживають наркотичні засоби ін'єкційним шляхом. Профілактика ВІЛ розглядається як комплекс заходів у сфері громадського здоров'я, спрямований на стримування поширення гемотрансмісивних інфекцій, у т. ч. ВІЛ, серед груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ.

Головні завдання надавачів послуг з профілактики ВІЛ полягають у:

– задоволенні потреб населення у послугах з профілактики ВІЛ;

– формуванні в отримувача послуг стійких поведінкових змін щодо зниження ризикованої поведінки, спрямованих на зменшення шкоди для здоров'я, покращенні його стану та якості життя;

– налагодженні співпраці із закладами / установами / організаціями з метою залучення необхідних фахівців відповідно до потреб отримувача послуг;

– постійному та періодичному моніторингу поточних результатів, виявленні труднощів, визначенні проблем, вжиття заходів щодо їх усунення; забезпеченні ефективності послуг.

Організація профілактики ВІЛ базується на принципах: зменшення шкоди, «рівний – рівному», адресності, добровільності, недискримінованості, конфіденційності, доказовості.

Послуги з профілактики ВІЛ включають у себе:

– надання цільових інформаційних, освітніх та комунікаційних послуг;

– розповсюдження презервативів та лубрикантів;

– обмін та видачу шприців;

– послуги тестування на ВІЛ, скринінг на туберкульоз.

Послуги можуть надаватися стаціонарними, мобільними вуличними пунктами наданих послуг, аутріч-маршрутами, закладами охорони здоров'я (Про затвердження Порядку надання послуг з профілактики ВІЛ серед представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, 2019).

Відповідно до Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» пріоритетною у профілактиці поширення ВІЛ-інфекції є інформаційно-роз'яснювальна робота, популяризація здорового способу життя. Серед осіб, які вживають наркотичні засоби та психотропні речовини ін'єкційним способом, запобігання поширенню ВІЛ-інфекції передбачає: проходження ними програм реабілітації та програм зменшення шкоди, зокрема використання замісної підтримувальної терапії (ЗПТ); створення умов для заміни використаних ін'єкційних голок і шприців на стерильні з подальшою їх утилізацією (Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий

і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ, 1991).

Основні принципи профілактичних програм, які базуються на підході зменшення шкоди:

- не починати вживати наркотики;
- у разі вживання наркотичних засобів не вживати їх ін'єкційно;
- у разі ін'єкційного споживання наркотиків кожен ін'єкційний робити новими стерильними шприцом і голкою, нікому не передавати їх для повторного використання;
- у разі відсутності можливості використання для кожної ін'єкції нових стерильних шприца і голки, використовувати свої власні шприц і голку повторно, попередньо промивши їх дезінфекційним розчином, не користуватися чужим нестерильним інструментарієм;
- у разі користування чужим нестерильним ін'єкційним інструментарієм обов'язково дезінфікувати його перед використанням.

Профілактичні послуги можуть передбачати реалізацію таких заходів: обмін/видача шприців; ЗПТ; тестування на ВІЛ та консультування; профілактика і лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом (ПСПШ); видача презервативів; адресна інформація, навчання і комунікація для людей, які вживають наркотики ін'єкційно (ЛВНІ) та їхніх сексуальних партнерів; профілактика, вакцинація, діагностика та лікування вірусних гепатитів; діагностика і лікування туберкульозу (Програми зменшення шкоди від вживання наркотиків, 2022).

Наслідками вживання опіоїдів ін'єкційно можуть бути психічні та поведінкові розлади. Надання послуг у таких випадках полягає у скороченні вживання ПАР, попередженні подальшої передачі інфекцій, що передаються через кров тощо. Послуги мають бути інтегрованими та надаватися із залученням різних фахівців (медичні, соціальні працівники, психологи та ін.).

Відповідно до Стандарту охорони громадського здоров'я особам, які мають гостру інтоксикацію через вживання опіоїдів, синдром відміни опіоїдів, факт вживання і опіоїдів ін'єкційно та/або залежність від них, надаються послуги щодо стратегії зменшення шкоди від вживання ПАР з: профілактики ВІЛ та передозувань; лікування розладів пов'язаних із вживанням опіоїдів та супутніх захворювань; тестування та консультування на ВІЛ, вірусні

гепатити В, С; соціальні послуги як особам, які перебувають у складних життєвих обставинах (Про затвердження стандартів медичної допомоги «Психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання опіоїдів», 2020).

Заходи профілактики та лікування ВІЛ-інфекції, туберкульозу, вірусних гепатитів, мотивація до проходження діагностики, зміни поведінки, формування здорового способу життя відносяться до заходів, спрямованих на розвиток, формування та підтримку соціальних навичок СІН як отримувача соціальної послуги та членів його сім'ї (навчання / консультування / інформування). Безоплатна правова допомога, представництво інтересів, розвиток, формування та підтримка соціальних навичок, консультування, соціальна профілактика повторів тощо складають зміст соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин, 2020).

Слід також зазначити, що надання соціальної послуги з профілактики ВІЛ клієнту може припинитися у разі його систематичного перебування в стані алкогольного, наркотичного сп'яніння (Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики, 2015).

Серед стратегій профілактичного втручання із запобігання поширенню ВІЛ / СНІДу традиційними є: первинні (спрямованість на все населення); вторинні (фокус на роботі з групами підвищеного ризику); третинні (запобігання поширенню ВІЛ від людей, які вже ним уражені). За рівнем втручання інтервенційні програми профілактики ВІЛ поділяють на: індивідуальні, групові, громадські (прямий вплив на поведінку учасників), структурні (непряме стимулювання до зміни поведінки через розширення доступу до засобів профілактики та діагностування), медичні (сприяння поширенню практик, які попереджають передачу інфекції від заражених людей) (Семигіна, 2010).

Прискорення подолання епідемії СНІДу є однією з цілей Глобального Фонду для боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією (ГФ). ГФ як міжнародна організація

з фінансування та партнерства співпрацює з урядами, громадянським суспільством, приватним сектором та людьми, які постраждали від хвороб (The Global Fund, 2023). Національним координатором виконання програм ГФ є Кабінет Міністрів України, який сприяє узгодженій діяльності органів виконавчої влади, громадських та благодійних організацій, підприємств, установ та організацій у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу (Про виконання програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні, 2012).

Прикладом реалізації проектів за підтримки ГФ у Волинській області може слугувати діяльність БФ «Шанс» за напрямками: профілактика ВІЛ серед СІН; профілактика ВІЛ серед робітників комерційного сексу; медичний та психосоціальний супровід клієнтів ЗПТ; профілактика ВІЛ серед уразливих груп населення Волині та соціально-психологічний супровід людей, які живуть з ВІЛ у Волинській області; профілактика ВІЛ у виправних закладах тощо (Звіт за результатами візиту з метою нагляду до субреципієнтів основних реципієнтів грантів Глобального Фонду, 2016).

Перспективним шляхом є реалізація міжнародних соціальних проектів з профілактики ВІЛ серед СІН, спрямованих на:

- підтримку організацій недержавного сектору та закладів охорони здоров'я;
- розробку та просування ефективних програмних підходів у боротьбі з ВІЛ;
- забезпечення доступу до комплексних послуг для груп ризику;
- вплив на політику з метою забезпечення стабільності послуг;
- зниження стигматизації та захист прав представників уразливих груп;

– зміцнення потенціалу та мобілізацію громад з метою активного залучення та дієвої участі у протидії епідемії ВІЛ/СНІДу (Пилипенко, Романова, 2016).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, профілактика ВІЛ серед СІН як групи підвищеного ризику щодо інфікування, являє собою комплекс заходів, спрямованих на стримування поширення ВІЛ, розвиток формування та підтримку у них соціальних навичок. До таких заходів відносять обмін/видачу шприців, ЗПТ, тестування на ВІЛ та консультування, профілактику та лікування ІПСШ, видачу презервативів; адресну інформацію тощо. Особам, у яких виявлено гостру інтоксикацію через вживання опіоїдів, синдром відміни опіоїдів, факт вживання опіоїдів ін'єкційно та/або залежність від них, послуги надаються за принципом зменшення шкоди.

Надання послуг з профілактики ВІЛ серед СІН в Україні має певні труднощі в умовах воєнного стану, зокрема пов'язані з ускладненням логістики. Усі інструменти подолання ВІЛ-епідемії через російську агресію зазнали ушкоджень, що загрожує життю і здоров'ю представників уразливих груп населення. Зусилля громадських об'єднань, неурядових та державних організацій в таких умовах спрямовані на збереження життя і здоров'я ЛЖВ та представників уразливих груп, поновлення надання їм послуг, відновлення інфраструктури, подальший розвиток вже прийнятих стратегій відповідно вимог воєнного часу (ВІЛ-послуги під час війни в Україні, 2022). Подальші дослідження вбачаємо в огляді міжнародних соціальних проектів з профілактики ВІЛ серед СІН, зокрема у Волинській області, в яких знайшло відображення коло означених питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ВІЛ-інфекція в Україні / Ж. Антоненко, М. Зубко, А. Ковальчук, В. Марциновська, О. Погорелова. Вип. 54. Київ: ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України», 2023. 84 с. URL: <http://surl.li/payad>
2. ВІЛ/СНІД та права людини у пенітенціарній системі. Київ: Державна пенітенціарна служба України, 2011. 158 с.
3. ВІЛ-послуги під час війни в Україні. Гурт. 2022. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/80801/>
4. Виклик та подолання: ВІЛ/СНІД та права людини в Україні / Відп. ред.: А. Скурбаті, упоряд. В. Рябуха. К., 2008. 192 с.
5. Епідемічна ситуація з ВІЛ-інфекції в Україні станом на 01.10.2023. URL: <http://surl.li/agwaq>
6. Звіт за результатами візиту з метою нагляду до суб-реципієнтів основних реципієнтів грантів глобального фонду (м. Луцьк, 22–24 червня 2016 р.). URL: <http://surl.li/pdexi>
7. Кручаниця В.В., Миронюк І.С., Слабкий Г.О. Організація замісної підтримуючої терапії для споживачів ін'єкційних наркотиків у Закарпатській області. *Україна. Здоров'я нації*. 2018. № 1 (47). С. 57–61.

8. Левчук Н. М. Соціально-демографічні наслідки наркоманії у контексті епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2006. № 1. С. 56–65.
9. Люди, які живуть з ВІЛ (дорослі 15+, КГ). 1. Оцінка епідемії ВІЛ-інфекції в Україні (моделювання). *Моніторинг ВІЛ-інфекції в Україні*. Центр громадського здоров'я МОЗ України. 2021. URL: <http://surl.li/paxzk>
10. Моніторинг поведінки та поширеності ВІЛ-інфекції серед споживачів ін'єкційних наркотиків як компонент епідагляду за ВІЛ другого покоління (аналітичний звіт за результатами біоповедінкового дослідження 2011 року) / Балакірева О.М., Бондар Т.В. та ін. К.: МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2012. 120 с.
11. Оціночна чисельність ЛЖВ (Україна, регіони). 1. Оцінка епідемії ВІЛ-інфекції в Україні (моделювання). *Моніторинг ВІЛ-інфекції в Україні*. Центр громадського здоров'я МОЗ України. 2021. URL: <http://surl.li/paxus>
12. Пилипенко К. С., Романова Н. Ф. Міжнародні соціальні проекти у сфері соціальної роботи зі споживачами ін'єкційних наркотиків. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2016. № 3–4. С. 104–112.
13. Постконтактна профілактика інфікування віл в умовах воєнного часу. Центр громадського здоров'я МОЗ України. 2023. URL: <http://surl.li/paswc>
14. Про виконання програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні: Закон України від 21.06.2012 № 4999-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4999-17#Text>
15. Програми зменшення шкоди від вживання наркотиків. Дніпропетровський обласний ЦКПХ. 2022. URL: <https://www.dolc.dp.ua/wpress/?p=10204>
16. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики: Наказ Мінсоцполітики України від 10.09.2015 № 912. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text>
17. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин: Наказ Мінсоцполітики України від 01.10.2020 № 677. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1218-20#Text>
18. Про затвердження Порядку надання послуг з профілактики ВІЛ серед представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ: Наказ МОЗ України від 12.07.2019 № 1606. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0855-19#Text>
19. Про затвердження стандартів медичної допомоги «Психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання опіоїдів»: Наказ МОЗ України від 09.11.2020 № 2555. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2555282-20#Text>
20. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12.12.1991 № 1972-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text>
21. Про схвалення Державної стратегії у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 № 1415-р. URL: <http://surl.li/tnyk>
22. Семигіна Т. Профілактика ВІЛ/СНІДу серед молоді: від теорії до реальності. 2010. *Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту*. № 3. С. 150–161.
23. Стан епідемії ВІЛ/СНІДу в Дніпропетровській області та аналіз заходів протидії. Ситуаційний аналіз. О. М. Балакірева, Л.В. Бочкова, В. Г. Гінзбург, В. М. Грищенко, Н. Г. Давиденко та ін. Київ: Вид-во Раєвського. 2008. 96 с.
24. Туркевич М. О., Поспішіль Ю. О., Рібун Б. Й., Сидоренко І. І. Особливості патоморфозу та перебігу ВІЛ-асоційованих захворювань у термінальному періоді ВІЛ-інфекції на фоні ін'єкційної наркоманії. 2019. *Вісник проблем біології і медицини*. Вип. 4, том 2 (154). С. 212–215. doi: 10.29254/2077-4214-2019-4-2-154-212-215
25. Щербінська А.М. Люльчук М.Г., Бабій Н.О., Кирпичова В.В., Гетьман Л.І., Грищенко Т.В., Молчанець О.В. Вплив людей, які вживають ін'єкційні наркотики, на розвиток епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні. *Актуальна інфектологія*. 2018. Вип. 6. №5. С. 234-239. doi: 10.22141/2312-413x.6.5.2018.146772
26. Явкіна І. В. Напрями роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків. *Медсестринство*. 2020. №2. С. 85–88). doi: 10.11603/2411-1597.2020.2.11250
27. Aggleton, P., Jenkins, P., & Malcolm, A. (2005). HIV/AIDS and injecting drug use: Information, education and communication. *International Journal of Drug Policy*, 16, 21–30. doi: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2005.02.006>
28. Csete, J. (2004). Missed Opportunities: Human rights and the politics of HIV/AIDS. *Development*, 47, 83–90 doi: <https://doi.org/10.1057/palgrave.development.1100033>
29. Dingake, O. B. K. (2018). The state of human rights in relation to key populations, HIV and sexual and reproductive health. *Reproductive Health Matters*, 26:52, 46–50. doi: 10.1080/09688080.2018.1543992
30. Parra-Barrera, S.M, Sánchez-Fuentes, M. de M., Moyano, N. & Granados, R. (2022). Protection of Human Rights and Barriers for People with HIV/AIDS in Colombia: An Analysis of the Legal Framework. *Int J Environ Res Public Health*, 19 (18): 11423. doi: 10.3390/ijerph191811423

31. The Global Fund (2023). URL: <https://www.theglobalfund.org/en>
32. UNDP (2013). Legal protections against HIV-related human rights violations: Experiences and lessons learned from national HIV laws in Asia and the Pacific. Bangkok, UNDP.

REFERENCES:

1. Antonenko, Zh., Zubko, M., Kovalchuk, A., Martsynovska, V., Pohorelova, O. (2023). *VIL-infektsiia v Ukraini [HIV infection in Ukraine]*, 54. Kyiv: DU «Tsentr hromadskoho zdorovia MOZ Ukrainy». Retrieved from <http://surl.li/payad> [in Ukrainian].
2. VIL/SNID ta prava liudyny u penitentsiarnii systemi [HIV/AIDS and human rights in the penitentiary system] (2011). Kyiv: Derzhavna penitentsiarna sluzhba Ukrainy [in Ukrainian].
3. VIL-posluhy pid chas viiny v Ukraini [HIV services during the war in Ukraine] (2022). Hurt. Retrieved from <https://gurt.org.ua/news/informator/80801/> [in Ukrainian].
4. Skurbati A. (Ed). (2008). Vyklyk ta podolannia: VIL/SNID ta prava liudyny v Ukraini [Challenge and overcoming: HIV/AIDS and human rights in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Epidemichna sytuatsiia z VIL-infektsii v Ukraini stanom na 01.10.2023. [The epidemic situation of HIV infection in Ukraine as of October 1, 2023]. Retrieved from <http://surl.li/agwaq> [in Ukrainian].
6. Zvit za rezultaty vyzhytu z metoiu nahliadu do sub-retsypientiv osnovnykh retsypientiv hrantiv hlobalnoho fondu [Report on the results of the visit for the purpose of supervision to the sub-recipients of the main recipients of grants of the global fund] (Lutsk, June 22–24, 2016). Retrieved from <http://surl.li/pdexi> [in Ukrainian].
7. Kruchanytsia, V.V., Myroniuk, I.S., & Slabkyi, H.O. (2018). Orhanizatsiia zamisnoi pidtrymuiochoi terapii dlia spozhyvachiv inieksiinykh narkotyktiv u Zakarpatskii oblasti [Organization of substitute supportive therapy for injecting drug users in Zakarpattia Oblast]. *Ukraina. Zdorovia natsii*, 1 (47), 57–61 [in Ukrainian].
8. Levchuk, N. M. (2006). Sotsialno-demografichni naslidky narkomanii u konteksti epidemii VIL/SNIDu v Ukraini [Socio-demographic consequences of drug addiction in the context of the HIV/AIDS epidemic in Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 1, 56–65 [in Ukrainian].
9. Liudy, yaki zhyvut z VIL (dorosli 15+, KH) [People living with HIV (adults 15+, KG)] (2021). 1. Otsinka epidemii VIL-infektsii v Ukraini (modeliuvannia). *Monitorynh VIL-infektsii v Ukraini*. Tsentr hromadskoho zdorovia MOZ Ukrainy. Retrieved from <http://surl.li/paxzk> [in Ukrainian].
10. Balakirieva, O.M., Bondar, T.V. (2012). Monitorynh povedinky ta poshyrenosti VIL-infektsii sered spozhyvachiv inieksiinykh narkotyktiv yak komponent epidnahliadu za VIL druhoho pokolinnia (analytychnyi zvit za rezultaty biopovedinkovoho doslidzhennia 2011 roku) [Monitoring the behavior and prevalence of HIV infection among injecting drug users as a component of second-generation HIV surveillance (analytical report based on the results of a 2011 biobehavioral study)]. Kyiv: International Alliance for HIV/AIDS in Ukraine [in Ukrainian].
11. Otsinochna chyselnist LZHV (Ukraina, rehiony) [Estimated number of PLHIV (Ukraine, regions)]. (2021). 1. Otsinka epidemii VIL-infektsii v Ukraini (modeliuvannia). *Monitorynh VIL-infektsii v Ukraini*. Tsentr hromadskoho zdorovia MOZ Ukrainy. Retrieved from <http://surl.li/paxys> [in Ukrainian].
12. Pylypenko, K. S., & Romanova, N. F. (2016). Mizhnarodni sotsialni proekty u sferi sotsialnoi roboty zi spozhyvachamy inieksiinykh narkotyktiv [International social projects in the field of social work with injecting drug users]. *Sotsialna robota v Ukraini: teoriia i praktyka*, 3–4, 104–112 [in Ukrainian].
13. Postkontaktna profilaktyka infikuvannia vil v umovakh voiennoho chasu [Post-contact prevention of infection of cattle in wartime conditions] (2023). Tsentr hromadskoho zdorovia MOZ Ukrainy. Retrieved from <http://surl.li/paswc> [in Ukrainian].
14. Pro vykonannia prohram Hlobalnoho fondu dlia borotby iz SNIDom, tuberkulozom ta maliariieiu v Ukraini [On the implementation of Global Fund programs to fight AIDS, tuberculosis and malaria in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21.06.2012 № 4999-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4999-17#Text> [in Ukrainian].
15. Prohramy zmenshennia shkody vid vzhyvannia narkotyktiv [Harm reduction programs from drug use] (2022). Dnipropetrovskiyi oblasnyi TsKPKh. Retrieved from <https://www.dolc.dp.ua/wpress/?p=10204> [in Ukrainian].
16. Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu sotsialnoi posluhy profilaktyky [On the approval of the State standard of preventive social services]: Nakaz Minsotspolityky Ukrainy vid 10.09.2015 № 912. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text> [in Ukrainian].
17. Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu sotsialnoi posluhy sotsialno-psykholohichnoi rehabilitatsii osib iz zalezhnistiu vid narkotychnykh zasobiv chy psykhotropnykh rehovyn [On the approval of the State standard of social services for social and psychological rehabilitation of persons with addiction to narcotic drugs or psychotropic substances]: Nakaz Minsotspolityky Ukrainy vid 01.10.2020 №677. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1218-20#Text> [in Ukrainian].

18. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia posluh z profilaktyky VIL sered predstavnykiv hrup pidvyschenoho ryzyku shchodo infikovannia VIL [On the approval of the Procedure for the provision of HIV prevention services among representatives of groups at increased risk of HIV infection]: Nakaz MOZ Ukrainy vid 12.07.2019 № 1606. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0855-19#Text> [in Ukrainian].

19. Pro zatverdzhennia standartiv medychnoi dopomohy «Psykhichni ta povedinkovi rozlady vnaslidok vzhivannia opioidiv» [On the approval of medical care standards ‘Mental and behavioral disorders due to the use of opioids’]: Nakaz MOZ Ukrainy vid 09.11.2020 № 2555. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2555282-20#Text> [in Ukrainian].

20. Pro protydiu poshyrenniu khvorob, zumovlenykh virusom imunodefitsytu liudyny (VIL), ta pravovyi i sotsialnyi zakhyst liudei, yaki zhyvut z VIL [On combating the spread of diseases caused by the human immunodeficiency virus (HIV), and legal and social protection of people living with HIV]: Zakon Ukrainy vid 12.12.1991 № 1972-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text> [in Ukrainian].

21. Pro skhvalennia Derzhavnoi stratehii u sferi protydi VIL-infektsii/SNIDu, tuberkulozu ta virusnym hepatytam na period do 2030 roku [On the approval of the State Strategy in the field of combating HIV infection/AIDS, tuberculosis and viral hepatitis for the period up to 2030]: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.11.2019 № 1415-r. Retrieved from <http://surl.li/tnyk> [in Ukrainian].

22. Semyhina, T. (2010). Profilaktyka VIL/SNIDu sered molodi: vid teorii do realnosti [Prevention of HIV/AIDS among young people: from theory to reality]. *Visnyk Ministerstva Ukrainy u spravakh simi, molodi ta sportu*, 3, 150–161 [in Ukrainian].

23. Balakirieva, O. M., Bochkova, L. V., Hinzburh, V. H., Hryshchenko, V. M., & Davydenko, N. H. (2008). Stan epidemii VIL/SNIDu v Dnipropetrovskii oblasti ta analiz zakhodiv protydi. Sytuatsiinyi analiz [The state of the HIV/AIDS epidemic in the Dnipropetrovsk region and analysis of countermeasures. Situational analysis]. Kyiv: Vyd-vo Raievskoho [in Ukrainian].

24. Turkevych, M. O., Pospishil, Y. O., Ribun, B. Y., & Sydorenko, I. I. (2019). Osoblyvosti patomorfozu ta perebihu VIL-asotsiovanykh zakhvoriuvan u terminalnomu periodi VIL-infektsii na foni inieksiinoi narkomanii [Peculiarities of the pathomorphosis and course of HIV-associated diseases in the terminal period of HIV infection against the background of injection drug addiction]. *Visnyk problem biologii i medytsyny*, 4 (2) (154), 212–215. doi: 10.29254/2077-4214-2019-4-2-154-212-215 [in Ukrainian].

25. Shcherbinska, A. M., Liulchuk, M. H., Babii, N. O., Kyrypchova, V. V., Hetman, L. I., Hrytsenko, T. V., & Molchanets, O. V. (2018). Vplyv liudei, yaki vzhyvaiut inieksiini narkotyky, na rozvytok epidemii VIL/SNIDu v Ukraini. *Aktualna infektologhiia*, 6 (5), 234–239. doi: 10.22141/2312-413x.6.5.2018.146772 [in Ukrainian].

26. Yavkina, I. V. (2020). Napriamy roboty z inieksiinymy spozhyvachamy narkotyktiv [Directions of work with injecting drug users]. *Medsestrynstvo*, 2, 85–88. doi: 10.11603/2411-1597.2020.2.11250 [in Ukrainian].

27. Aggleton, P., Jenkins, P., & Malcolm, A. (2005). HIV/AIDS and injecting drug use: Information, education and communication. *International Journal of Drug Policy*, 16, 21–30. doi: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2005.02.006> [in English].

28. Csete, J. (2004). Missed Opportunities: Human rights and the politics of HIV/AIDS. *Development*, 47, 83–90 doi: <https://doi.org/10.1057/palgrave.development.1100033> [in English].

29. Dingake, O. B. K. (2018). The state of human rights in relation to key populations, HIV and sexual and reproductive health. *Reproductive Health Matters*, 26:52, 46–50. doi: 10.1080/09688080.2018.1543992 [in English].

30. Parra-Barrera, S.M., Sánchez-Fuentes, M. de M., Moyano, N. & Granados, R. (2022). Protection of Human Rights and Barriers for People with HIV/AIDS in Colombia: An Analysis of the Legal Framework. *Int J Environ Res Public Health*, 19 (18): 11423. doi: 10.3390/ijerph191811423 [in English].

31. The Global Fund (2023). URL: <https://www.theglobalfund.org/en> [in English].

32. UNDP (2013). Legal protections against HIV-related human rights violations: Experiences and lessons learned from national HIV laws in Asia and the Pacific. Bangkok, UNDP [in English].